

Література:

1. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання 5 – 12 класи. – К.: Ірпінь, 2005. – 255с.
2. Тхоржевский Д.А., Гетта В.Г. Проблемные задания на уроках труда // Школа и производство. – 1981. – №1. – С.16 – 19.

In this article concentrated attention on the features of realization of problem approach on the lessons of labour studies in 7 classes. Certainly types of problem situations are for the use of them in an educational process. Development of tasks is resulted to the section electrical «Engineerings works» to the different types of problem situations.

А.І. Терещук
м. Умань, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ СТАРШОЇ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ: ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до освіти визначаються розвитком технологій, збільшенням та постійною зміною інформації, знань, власне самих обставин життя, які людина передбачити не може. Модернізація освітянської діяльності покликана готувати особистість з шкільного віку до навчання впродовж усього життя. Головним пріоритетом у цій справі є наближення кожної дитини до її індивідуальних здібностей та особливостей, що стає визначальним принципом, як для основної, так, і старшої ланки загальної освіти. В зв'язку з цим актуальним буде визначення змісту та організації профільного навчання учнів загальноосвітньої школи.

Стратегія реформування освіти в старшій школі відображена в Законі України «Про загальну середню освіту» [3], Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) [4] та Концепції профільного навчання в старшій школі [2].

Концепція загальної середньої освіти для 12-річної школи передбачає, що функціонування старшої школи має відбуватися як профільної, що дасть змогу створити сприятливі умови для врахування індивідуальних потреб, особливостей та інтересів учнів, формування в них орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Передбачається, що профільне навчання у 10-12 класах буде здійснюватись за такими основними напрямками: суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний. Їх набір обґрунтовано відповідно до соціально-диференційованих видів діяльності людини, що в свою чергу, зумовлені суспільним розподілом праці, і містять знання про природу, людину, суспільство, виробництво та науку [5].

Така орієнтовна модель профільної школи, безперечно, сприятиме реалізації принципу особистісно-орієнтованого навчання, надає можливості для більш повного розвитку особистості незалежно від виду її майбутньої професійної діяльності. Проте, завдання щодо «наповнення» такої моделі змістом залишається відкритим, і відповідно потребує розв'язку низки методичних проблем, які не завжди мають відповідне висвітлення у науковій літературі з питань технологічної та допрофесійної підготовки учнів старшої школи.

Нині доводиться констатувати, що профільна освіта має не одну визначену модель та відповідну систему понять, а багатовекторність в організаційно-змістових та методичних підходах профільного навчання.

Аналіз попередніх досліджень. Профільне навчання школярів, досліджували Б. Ананьєв, Д. Богоявленський, Л. Боголюбов, Г. Костюк, М. Матова, О. Петровський, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, В. Теплов та інші. Психолого-педагогічні умови реалізації

профільного навчання досліджували Г. Балл, М. Бастун, А. Вихрущ, В. Рибалка, В. Мадзігон, І. Бех, М. Тименко, Н. Шиян та інші. Профільне навчання прийнято розглядати як вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання.

Науковці (В. Ворошилов, В. Малютіна, Г. Селевко, А. Хуторський та інші) виділяють два типи диференціації: 1) внутрішній (рівневий), 2) зовнішній (профільний).

Необхідно підкреслити, що у кандидатських дисертаціях Т. Гордієнко, М. Губанової, Л. Жовтан, М. Бутакової, І. Чупахіної, О. Шестакова розглядаються деякі методичні аспекти профільного навчання з окремих дисциплін. Але всі вони не стосуються технологічної освіти старшокласників. Окремим випадком є дисертація І. Андрощука де досліджуються методичні аспекти технологічної підготовки старшокласників сільської школи.

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що науковці завжди опікувалися проблемами профільного навчання, диференційованого та індивідуального підходів. Разом з тим вибір нами цієї проблематики зумовлений тим, що нині чітко визначеної та науково обґрунтованої моделі профільного технологічного навчання не має. Влучно з приводу профільної системи освіти зазначив В. Кремень: «У сьогоденні головне – це всебічно підготуватися до профільного навчання, починаючи від створення системи підручників і завершуючи плануванням забезпечення профільного навчання для учнів...» [3, с.4].

Мета статті – визначити і теоретично обґрунтувати основні перспективні напрями технологічної профільної освіти з урахуванням досвіду методики трудового та допрофесійного навчання учнів загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу. Зрозуміло, що в межах одного дослідження неможливо охопити всі проблеми, пов'язані з переходом школи до профільного навчання, однак є питання, які вже сьогодні можуть бути розглянуті стосовно навчання старшокласників за технологічним профілем. Серед них такі.

1. Інноваційні зміни, що відбуваються в економіці держави вимагають підготовки громадянина, який буде готовий до постійних змін у власній освіті – навчання у продовж життя – це означає бути мобільним та здатним адаптуватись до швидких змін у розвитку сучасних технологій.

2. Наступною проблемою, яка впливає з попередньої, є збільшення знань про техніку і технології та необхідність їх постійного оновлення в межах одного покоління. Тому сучасні наукові розвідки в галузі освітніх проблем дедалі більше спрямовуються на формування в учнів умінь творчого та критичного мислення, застосування їхнього інтелектуального потенціалу на *практиці*. Нині майже в усіх провідних країнах світу здійснюється пошук змісту та методичних шляхів такої шкільної освіти, яка б була адекватною до сучасних вимог науково-технічного та виробничого прогресу. Вітчизняні науковці (В. Мадзігон, Г. Сгоров, М. Красовицький, О. Локшина та ін.) дійшли одностайної думки, що вирішення цих проблем в різних країнах відбувається різними шляхами, хоча останнім часом усе більшого впливу набувають *загальносвітові тенденції розвитку освіти*. Це означає, що актуальним для української освіти, буде вироблення власних освітніх моделей, які б враховували не лише світові, а й національні особливості зростання науково-технічних знань за умов постійного розвитку сучасного виробництва.

3. Проведенні тестування учнів старших класів з виявлення у них політехнічних знань дають підстави робити припущення, що в технологічній профільній підготовці учнів провідною ланкою має стати виробництво, причому не конкретне виготовлення чого-небудь, а як поняття, як філософська категорія – виробництво взагалі. Вказане поняття необхідно розглядати, як проектну та перетворювальну діяльність людини зі створення інтелектуальних та матеріальних благ. Такий підхід є гіпотетичним і потребує не лише експериментальної перевірки, а й теоретичного обґрунтування.

Вироблення вищевказаного підходу обумовлене, як традиційним досвідом політехнічної освіти, так і новими тенденціями в трудовій підготовці учнів.

Зміст трудового навчання учнів основної школи завжди знаходився у безпосередній залежності від розвитку техніки. Учні засвоювали і вивчали такі процеси та об'єкти, що були найбільш характерними для техніко-технологічних основ сучасного виробництва. В зв'язку з цим радянськими вченими в галузі політехнізму була вироблена методика, яку започаткував К. Маркс. Він у свої дослідженнях взяв за вихідну позицію поняття «товар» і розглядаючи його в усіх взаємозв'язках, розкрив всі сторони та закони виробництва з точки зору виробничих стосунків. Використовуючи цей метод вчені (П. Атутов, В. Поляков, Б. Гоуб, Е. Корчинський та ін.) через поняття «машина» розкрили та обґрунтували технічну і технологічну сторони промислового підприємства та виробництва в цілому [8]. Вказаний підхід діє лише для засвоєння учнями узагальнених основ *матеріального виробництва*. Сьогодні це є необхідною але *недостатньою* умовою для реалізації політехнічної освіти учнів. Обґрунтуємо це більш докладно з точки зору нашої теми.

Швидкий розвиток виробництва переконує в тому, що виконання основних технологічних операцій (свердління, пиляння тощо) не відбиває його сучасного стану, зводить такі заняття до виконання штучних робіт переважно ремісничого характеру. Практична робота учнів відбувається «сама в собі», без виходу на більш узагальнені, сучасні основи виробничої діяльності людини. Наслідки цього проявляються в тому, що знання та вміння, які учні засвоюють на уроках трудового навчання не знаходять свого подальшого використання на практиці, тобто не включаються до системи життєво необхідних знань і вмінь учнів. Очевидною є потреба у перегляді змісту технологічної освіти, який має бути адекватним до прогресу виробництва та науки.

Разом з тим, автоматизація, інформатизація виробничих процесів і розвиток відповідних наук не дають змоги навіть наближено відтворити відповідні технологічні процеси в умовах шкільної майстерні чи здійснити їхню інтерпретацію в змісті трудового навчання для розуміння і засвоєння учнями основної школи. Тому виконання найбільш узагальнених операцій, і серед них: розмічання, пиляння, свердління тощо, залишається спрощеним відображенням технологічного процесу. Проектно-технологічна система трудового навчання нині дає змогу залучити учнів не лише до відтворення ремісничих операцій, а й до засвоєння вмінь більш високого рівня через виконання ними навчальних та творчих проєктів. Якщо акцентувати роботу учнів на *проєктну діяльність*, і зменшити роль *ремісничої практики*, то такий зміст трудового навчання в основній школі можна вважати більш уніфікованим, стабільним і водночас таким, що в загальних рисах буде відображати сучасний стан перетворювальної діяльності людини.

Більш проблематично складається ситуація для старшої школи. В першу чергу, це пов'язане з тим, що зміст освіти для старшокласників має більший об'єм та науковий рівень знань, які постійно зростають. Особливо гостро постає питання про досягнення оптимального співвідношення між науковим знанням та створенням оптимальних умов для розвитку особистості старшокласника з урахуванням його індивідуальних нахилів та здібностей. Важливо визначити, який об'єм фундаментальних знань необхідно засвоїти старшокласнику, щоб він був готовим до навчання у продовж життя, був готовим до постійних змін та викликів сучасного інформаційно-технологічного суспільства. Потребує також, перегляду традиційне бачення процесу формування техніко-технологічних умінь та навичок. Молода людина котра приходить у сферу бізнесу чи виробництва мусить володіти уміньми більш високого рівня мислення (в першу чергу це критичне та творче мислення) та уміньми, які не стосуються конкретного предмету з основ наук. Так, проведені вченими дослідження та відповідні опитування, з метою визначення стратегічних напрямків розвитку освіти, засвідчують що роботодавці (управлінці, бізнесмени тощо) на запитання про вимоги до сучасного робітника чи спеціаліста вказують на уміньня навчатися самостійно. Це пов'язане з тим, що сучасний розвиток технологій потребує постійних змін в освіті – вмінь швидко підвищити професійний рівень, набути необхідних на даний момент нових знань.

Отже, необхідно відзначити, що сучасне виробництво як перетворювальна діяльність людини має дещо інший зміст і потребує відповідного перегляду питань пов'язаних з технологічною освітою старшокласників не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору. Нині поняття «технологія», «технологічний процес» вийшли за межі промислового виробництва. Поняття «виробництво» стосується будь-якої перетворювальної діяльності людини, коли мова йде, наприклад, про створення інтелектуального продукту чи надання певних послуг. Тому з теоретичної точки зору є необхідність дослідити генезис категорії «виробництво» і тотожних до неї понять, з'ясувати їх зв'язок і місце в технологічній профільній освіті.

4. Оскільки профільна освіта - це різновид індивідуалізації та диференціації навчання, то очевидно є потреба у перегляді питань, пов'язаних із визначенням низки методичних проблем. Наприклад, проблеми інваріантності критеріїв оцінювання знань учнів, які навчаються за різними напрямками технологічного профілю.

5. Особливої уваги потребує проблема визначення змісту освіти для технологічної підготовки старшокласників. Як було зазначено вище, в старшій школі на відміну від основної наукова ємкість понять про сучасне виробництво значно зростає. Разом з тим, закласти такі знання в зміст програм досить складно, оскільки швидкий розвиток сучасних наукових досліджень у галузі технологій постійно зростає. В різних школах світу по різному намагаються подолати вказану проблему. Наприклад, вчені звертають увагу на предметно незалежні вміння, що не залежать від змісту наукового знання.

6. Не менш важливим є питання про реформування профільної освіти з точки зору результатів навчання, тобто формування у старшокласників системи компетентностей про основи виробництва.

Компетентнісний підхід у навчанні учнів загальноосвітньої школи на сьогоднішній день, поки що не знайшов свого реального та дієвого застосування учителями на практиці. Частково це пояснюється тим, що наукові розвідки у сфері компетентнісного підходу беруть свій початок в європейській освіті і є дієвим інструментом до подолання тих проблем, які сьогодні намагається розв'язати європейська спільнота. Серед таких проблем – це розширення та об'єднання ринків праці, старіння населення, соціальна нерівність громадян тощо [7]. Зрозуміло, що не всі європейські соціально-економічні проблеми є тотожними до вітчизняних, крім того маємо більш серйозні виклики сучасності, подолання яких є життєвонеобхідним для нашої економіки. Однак, якщо більш докладно розглянути принципи, на яких має базуватись компетентнісно-кваліфікаційний підхід, і власне вся європейська освіта, то нескладно помітити спільні проблеми, які є у вітчизняній та зарубіжній освіті. Наприклад, серед п'яти ключових компетентностей, які запропоновані Радою Європи, найбільш суттєвими для української освіти, на нашу думку, можуть бути дві останніх – це компетенції пов'язані з розвитком інформаційного суспільства та здатність вчитись протягом життя. Реалізація вказаних компетенцій буде спрямовувати освіту старшокласників не лише на традиційне засвоєння сукупності знань та вмінь, але й навичок застосування знань на практиці під час розв'язку реальних проблем. Такий підхід у загальноосвітній школі, і зокрема в технологічній освіті старшокласників дасть змогу подолати фрагментарність знань, що створюється предметами з основ наук (фізика, хімія, математика тощо). Компетентнісний підхід пов'язаний з тим, що сучасні вимоги до освіти спрямовані на підготовку людини до життя, до вибору професії, навчання у продовж життя.

Актуальним є не лише звичайне запам'ятовування певної суми знань, а набуття, в першу чергу, мінімального *досвіду*, вмінь, навичок, ставлення, що в сукупності визначають як компетентність. Тому на часі з'ясувати не лише теоретичну сутність технічної чи технологічної компетентності випускника школи, а й обґрунтувати навчальні технології, за допомогою яких можна було б формувати та оцінювати такі компетенції.

З метою пошуку можливих шляхів утілення профільного навчання, методів і засобів його реалізації в загальноосвітній середній школі, нами було проведено опитування серед учителів трудового навчання. На питання, «Що необхідно для втілення профільного

навчання в загальноосвітніх школах?», більшість учителів відповіли наступним чином. «Для якісного профільного навчання треба забезпечити школу необхідною матеріальною базою відповідно до обраної спеціалізації технологічного профілю – 39%, методичні посібники і конкретні рекомендації для вчителів на кожну спеціалізацію – 27%, підручники відповідних профілів – 21%, нові методики і технології навчання – 10%, курси підвищення кваліфікації – 2%». З наведених даних добре видно, що переважає відсоток учителів (всього 58%), які вважають теоретико-методичне забезпечення найбільш нагальним у підготовці старшої школи до профільного навчання.

Проведені нами анкетування серед учнів 10-11 класів загальноосвітніх шкіл (м. Умані, Уманського району) та студентів перших курсів технолого-педагогічного факультету УДПУ імені Павла Тичини засвідчили, що 88% опитуваних вважають, що не змогли повною мірою реалізувати свої навчальні можливості під час навчання в школі; 90% усіх опитаних старшокласників відзначили, що, навчаючись у школі, вони не можуть визначитись із обраною професією, а серед студентів більшість (95%) визнали, що у виборі майбутньої професії школа відіграла найменшу роль. Якщо врахувати, що сьогодні відсоток учнів, які навчаються у старшій школі значно вищий, за тих хто йде навчатись у заклади професійно-технічної освіти, то очевидно є потреба у дослідженні організаційно-методичних питань, пов'язаних саме із старшою школою.

Висновки. Одержанні результати проведених опитувань і бесід з учителями, методистами та відповідний аналіз науково-методичної літератури, документів, які визначають нормативно-законодавчу базу профільного навчання в 12-річній школі [1-5 та інші], дають підстави стверджувати про необхідність науково-обґрунтованого дослідження і створення системи технологічної підготовки учнів старшої школи. Для реалізації концепції профільного навчання в 12-річній школі необхідно здійснити аналіз наявних підручників і посібників і на підставі цих досліджень створити нові рівневі підручники, навчальні посібники і відповідне методичне забезпечення технологічної підготовки. Водночас зберегти увесь цінний науково-методичний доробок вітчизняної наукової школи з тим, щоб максимально ефективно використати в майбутньому.

Література:

1. Концепція профільного навчання в старшій школі: Затв. рішенням колегії М-ва освіти і науки України від 25.09.03 №10/12-2 / АПН України. Ін –т педагогіки: Уклад.: Л.Березівська, Н.Бібік, М.Бурда та ін. // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. - №24. – С.3-15.
2. «Концепція профільного навчання в старшій школі» з коментаріями та запитаннями оптимістичного песиміста або реаліста // Підруч директора. – 2003.- №11/12. – С. 4-20.
3. Кремень В.Г. Інноваційність і освіта // Моделі розвитку сучасної української школи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2007. – 240 с.
4. Про загальну середню освіту: Закон України від 13 трав. 1999 р. № 651 – XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. - №28. – С.547-562.
5. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа): Затв постановою спільного засідання колегії М-ва освіти і науки й Президії АПН України від 22 листопада 2001 р. №12/5-2// Інформ зб М-ва освіти і науки України. – 2002. - №2. – С. 2 - 22.
6. Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку (випуск 1) / Науково-допоміжний бібліограф. показник // Освіта України. – 2005. – 6-9 грудня (№№90-91). – с.63.
7. Локшина О.І. Розвиток компетентнісного підходу в європейській освіті // Зб. матер. з досвіду управлінської діяльності та методичн. роботи. – Чернівці, 2007. – 140 с.
8. Корчинский Е. К., Гоуб Б.А., К вопросу о содержании трудового обучения, «Школа и производство». – 1965. – №10. – С.94.

В статье рассмотрены проблемы профильного технологического образования старшеклассников на основе проведенного анализа научно-методической литературы, результатов констатирующего педагогического эксперимента. Раскрываются проблемы трудовой подготовки в целом, и в связи с этим, возможные перспективы профильного технологического обучения.

In the article the problems of type technological education of senior pupils are considered on the basis of the conducted analysis of scientifically-methodical literature, results of establishing pedagogical experiment. The problems of labour preparation open up on the whole, and in this connection, possible prospects of the type technological teaching.